

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษา ค้นคว้าเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
2. การจัดการศึกษาวิชาชีพ
3. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนากิจกรรมใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันด้วยการลงมือปฏิบัติอย่างแท้จริง ก็จะทำให้ประชาชนได้รับความรู้ มีความเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติงานสามารถคิดได้ด้วยตัวเองหรือสภาพปัญหาที่เป็นอยู่และความต้องการที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน และที่สำคัญประชาชนจะเกิดความรู้สึกรู้สึกว่าเป็นเจ้าของย่อมส่งผลให้กิจกรรมนั้น ๆ ประสบผลสำเร็จ จึงนับได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงจะเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน (มาตรา 43 วรรค 2) ซึ่งตรงกันกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 8 ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

สำหรับไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (อ้างในนรินทร์ แก้วมีศรี, 2538, หน้า 24-26) ได้อธิบายเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าเป็นกระบวนการดำเนินงานรวมพลังของประชาชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นจะต้องร่วมมือกันวางแผนและการทำงานเพื่อสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนในชุมชน และนอกจากนี้ยังได้เสนอแนวคิดถึงลักษณะของการ

มีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ ตั้งแต่เริ่มจนจบโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษา ค้นคว้าปัญหา ความต้องการและร่วมคิดหาวิธีการ แก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ร่วมวางแผนงานหรือโครงการ ร่วมตัดสินใจ และใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และที่สุดต้องร่วมปฏิบัติตามแผนหรือโครงการที่วางไว้ ตลอดจนร่วมควบคุม ติดตามและประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (อ้างในพิมานา บูรณินทุ, 2536, หน้า 26) ว่าการดำเนินงานกับชาวบ้านต้องใช้ หลักการให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองและเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมทำนุบำรุงมากกว่าการร่วมในรูปแบบอื่น และกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534, หน้า 86) ให้แนวคิดในลักษณะของการปฏิบัติว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีความเข้าใจ รับรู้และมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนตระหนักว่า ตนเองเป็นเจ้าของและถือว่าเป็นบทบาทอันสำคัญยิ่งชุมชนก็จะ ให้ความร่วมมือต่าง ๆ ด้วยดี ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจึงต้องให้ความศรัทธาอย่างจริงจัง ต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชน ได้พัฒนาตนเองและพึ่งพาตนเองได้

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้กล่าวมาแต่ต้น มหาวิทยาลัยสุโขทัย- ธรรมาธิราช (2532, หน้า 350-352) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การที่ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการพัฒนาในขั้นตอนใด ขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้วแต่กรณี แต่หากจะให้การพัฒนาประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงแล้ว ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ซึ่งวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมอาจ กระทำโดยการอาสาสมัครใช้แรงงานของตนเองด้วยความสมัครใจ หรืออาจเข้ามาโดยวิธีการให้ คำปรึกษา แนะนำ จะเป็นลักษณะคนเดียวหรือเป็นกลุ่มก็ได้ โดยมีขอบเขตของการเข้ามามีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้ ประชาชนตระหนักและมองเห็นความสำคัญของการดำเนินงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนรู้จักคิดและสามารถ นำเอาข้อมูลและปัจจัยต่าง ๆ ในท้องถิ่นมาใช้ประกอบการวางแผนและตัดสินใจดำเนินการอย่างมี เหตุผล
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดำเนินงาน เช่น แรงงานหรือกำลังทรัพย์ตามความ สามารถทั้งนี้เพราะเพื่อต้องการให้ประชาชนสามารถคิดค้นทุนและเรียนรู้การจัดการ จัดกิจกรรม ดำเนินงานได้ด้วยตัวเอง

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบด้วยตัวเองว่า กิจกรรมใดที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ได้รับผลดีหรือเป็นประโยชน์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด และจะเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานในครั้งต่อไป

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประเทศ จากการศึกษาที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช, 2532, หน้า 357)

1. ประชาชนรู้จักการช่วยเหลือตนเองมากขึ้น การได้รับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการพัฒนาอย่างแท้จริง จะทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ในสิ่งที่ตนเองจะได้รับและเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันนี้ประชาชนได้มีการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เพื่อร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในท้องถิ่นของตนเองอย่างมากมาย

2. ทำให้ประชาชนสามารถรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองด้วยตนเอง การได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการเพื่อการพัฒนาของประชาชนในทุก ๆ ขั้นตอน จะทำให้ประชาชนได้รับโอกาสในการคิดค้นปัญหาและความต้องการของตนเอง แล้วนำมาวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญเพื่อดำเนินการแก้ไข ดังนั้นประชาชนจะสามารถรู้ เข้าใจ และบอกถึงปัญหาที่ท้องถิ่นของตนเองกำลังประสบอยู่ได้อย่างถูกต้อง

3. ทำให้ประชาชนสามารถกำหนดความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง การได้คิดค้นและวิเคราะห์ถึงปัญหาของท้องถิ่นอย่างถ่องแท้จะทำให้สามารถกำหนดกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาได้อย่างถูกต้อง และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (อ้างใน อนุพล มาชนะสาารวุฒิ, 2543 หน้า 19) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมตามลักษณะดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรการจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์ผู้แทนความรู้ภาคประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เช่น
  - 3.1 การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง
  - 3.2 การจูงใจให้มีส่วนร่วมเกิดขึ้น โดยสมัครใจหรือบังคับ

3.3 แบบแผนองค์การ

3.4 ช่องทางที่มีส่วนร่วมเกิดขึ้น ได้แก่

3.4.1 การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกหรือผ่านกลุ่ม

3.4.2 การมีส่วนร่วมโดยตรง หรือโดยอ้อม

3.4.3 การมีส่วนร่วมเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

4. ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม

5. ขอบข่ายครอบคลุมขนาดไหน

6. อำนาจการตัดสินใจในการมีส่วนร่วม

ในส่วนของปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา อकिन รพีพัฒน์ (2527, หน้า 103-111) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ระบบอุปถัมภ์ ความเกรงใจ และการไม่แสดงออกซึ่งความคิดเห็นจะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ อำนาจ อนันตชัย (2526, หน้า 132) กล่าวว่ายังมีความคิดเห็นที่ควรพิจารณาถึงการที่คนเรามีความปรารถนาที่จะร่วมมือกันทำงานต่าง ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. มีความต้องการที่จะร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม
2. มีความต้องการที่จะเป็นผู้มีความสำคัญ
3. มีความต้องการที่จะได้รับผลประโยชน์
4. มีความต้องการที่จะทดลองทำ
5. มีความต้องการที่จะแก้ตัว หรือต้องการที่จะทดแทนความผิดพลาดที่เคยทำมาในอดีต

อดีต

โคเฮน และอัฟฮอฟ (John M Cohen และ Norman T. Uphoff) ได้กล่าวถึงสภาวะแวดล้อม ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ

1. ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยทางการเมือง
4. ปัจจัยทางสังคม
5. ปัจจัยทางวัฒนธรรม
6. ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์

ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ ฤดูกาล เส้นทางการคมนาคม การเช่าที่ดิน การปกครองชุมชน การรวมตัวกันของชุมชน การทำงานร่วมกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกันและประสบการณ์

ที่ชนบทได้เกี่ยวข้องกับรัฐในการพัฒนาชนบทที่ผ่านมาในอดีต ปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้มีความสำคัญและส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ในชุมชน

การจัดการศึกษาวิชาชีพ

การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้คนมีความรู้ ความคิด ทักษะและทัศนคติที่ดีและสามารถนำเอาสิ่งเหล่านี้มาพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาจึงเป็นระบบที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล สำหรับแนวทางในการจัดการศึกษา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ในหมวดที่ 4 มาตรา 22-30 ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 12-16)

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญมากที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

- (1) ความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมือง การปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
  - (2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน
  - (3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
  - (4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
  - (5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
- มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้
- (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันแก้ปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอน และผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและทดสอบควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรร โอกาสเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินของผู้เรียนมาบรรคหนึ่งมาใช้ประกอบในการพิจารณาด้วย

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลตาม มาตรา 10 วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ ต้องมีลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่ง และวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูง การค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว ได้สอดคล้องกับนโยบายเกี่ยวกับด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรแถลงไว้ต่อรัฐสภา ดังนี้

นโยบายด้านการศึกษา

รัฐบาลจะปฏิรูปการศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งความรู้ อันเป็นเงื่อนไขไปสู่ระบบเศรษฐกิจ ฐานความรู้ ให้คนไทยทั้งปวงได้รับโอกาสเท่าเทียมกันที่จะเรียนรู้และฝึกอบรมได้ตลอดชีวิต และมีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงานและสร้างรายได้ และนำประเทศรอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดหลักการศึกษารสร้างชาติ สร้างคน และสร้างงาน ดังนี้

1. เร่งจัดให้มีระบบและโครงสร้างทางการศึกษาที่มีคุณภาพ และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั้งปวงอย่างแท้จริง
2. เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเที่ยงแท้ในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภท และทุกระดับตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา
3. พัฒนาระบบเทคโนโลยีทางการศึกษาและเครือข่ายสารสนเทศ เพื่อเพิ่มและกระจายโอกาสทางการศึกษาแก่คนไทยในเมืองและชนบท
4. จัดให้มีวิทยาลัยชุมชน โดยเฉพาะจังหวัดที่ยังขาดแคลนสถาบันอุดมศึกษา
5. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาและฝึกอบรม โดยรัฐเป็นผู้วางระบบ นโยบาย กำกับคุณภาพมาตรฐาน สนับสนุนและระดมทรัพยากร เตรียม

ความพร้อมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน เครือข่ายครอบครัว และอื่น ๆ รวมทั้งจัดการศึกษาเพื่อคนพิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส

6. สนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน
7. ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หลักการเรียนรู้ด้วยตนเอง และหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เน้นพลังความคิดสร้างสรรค์ การสร้างนิสัยรักการอ่าน การจัดให้มีห้องสมุดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ อย่างทั่วถึง
8. ส่งเสริมวิชาชีพครูให้มีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับนับถือ และไว้วางใจจากสาธารณชน รวมทั้งพัฒนาและผลิตครูที่มีคุณภาพและคุณธรรม
9. ให้โอกาสแก่ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นบังคับ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีวินัย รักรงาน และทำงานเป็น
10. ให้โอกาสแก่ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ผู้ว่างงาน และผู้สูงอายุ ได้ฝึกอาชีพอย่างน้อย 1 อาชีพ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระได้
11. ปฏิรูปการอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น และพัฒนาถึงระดับปริญญาตรี เพื่อตอบสนองต่อภาคเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียน ได้ฝึกทักษะในสถานประกอบการ

จากนโยบายของรัฐบาลที่ได้เห็นความสำคัญของการศึกษามาก โดยเฉพาะ ด้านอาชีพหรือการอาชีวศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุด ด้วยเหตุที่การศึกษาได้เข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชน การจัดฝึกอบรมวิชาชีพในระดับท้องถิ่นว่า ผู้จัดจำเป็นต้องศึกษาความต้องการของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคลให้แน่ใจว่า เขาต้องการอะไรและจัดให้เหมาะสมกับความต้องการของเขา และควรจะต้องเข้าใจว่า การฝึกอบรมวิชานั้นมิได้หมายความว่าสอนแต่เฉพาะทักษะในทางวิชาชีพเท่านั้น เพราะทักษะในทางวิชานั้นจะนำไปใช้ได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเอื้ออำนวยอีก เช่นความรู้เกี่ยวกับการตลาดการจัดการสินเชื่อ มนุษยสัมพันธ์ การรวมกลุ่ม ฉะนั้นแนวการจัดจึงควรสอดคล้องเรื่องเหล่านี้ไว้ในหลักสูตรด้วย รวมทั้งจากรายงานการวิจัยของสุนันท์ พงษ์วัฒนธรรม (2538, หน้า 84-87) เรื่องความพึงพอใจของผู้บริหาร วิทยากรและนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น วิชาช่างตัดเสื้อสตรีในเขตการศึกษา 6 ซึ่งผลการวิจัยได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ กล่าวคือ ผู้บริหาร วิทยากรและนักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาอาชีวะอยู่ในระดับมากน้อยตามลำดับดังนี้คือ ด้านการนำไปใช้ ด้านเนื้อหาและหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผล เป็นเพราะว่าหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นมีความยืดหยุ่นทั้งด้านเนื้อหาวิชาและระยะเวลาตามความต้องการของผู้เรียน ส่วนด้านการนำไปใช้นั้น ผู้บริหาร วิทยากร และนักศึกษามีความพอใจสูงสุด เป็นเพราะว่าสามารถนำความรู้ที่เรียน

ไปใช้ประโยชน์ได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ หรือปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยมีหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของประชาชน ดังมีวัตถุประสงค์ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 83) ในการจัดต่อไปนี้

1. เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ การหารายได้ การมีงานทำ และพึ่งพาตนเองได้
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถประกอบอาชีพอิสระหรือประกอบธุรกิจขนาดเล็กยอมได้
3. เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการทำงานและความต้องการของตลาดแรงงาน

สำหรับรูปแบบของการฝึกอบรมและการจัดการศึกษาสายอาชีพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539, หน้า 53) ได้เสนอรูปแบบไว้ 4 รูปแบบดังนี้

1. การจัดการบรมวิชาชีบบนกลุ่มสนใจ เป็นการจัดโดยคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ ปัญหาความต้องการและความสนใจของประชาชนในแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะการจัดจึงต้องให้ยืดหยุ่นสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ในระยะเวลาอันสั้น จัดฝึกอบรมเป็นกลุ่ม ๆ โดยมีการฝึกทักษะในแต่ละเรื่องไม่เกิน 30 ชั่วโมง
2. การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เป็นการจัดฝึกอบรมวิชาชีพในสาขาวิชาต่าง ๆ ให้กับประชาชนในระยะเวลาสั้น ตั้งแต่ 30-300 ชั่วโมง ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีรายได้และนำไปปรับปรุงอาชีพเดิมให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น
3. การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองกลุ่มเป้าหมายที่จบชั้น ป.6 แล้ว ไม่ได้เรียนต่อหรือไม่มีงานทำ มีลักษณะการเรียนที่ควบคู่ไปกับการทำงานในท้องที่ของตน เมื่อจบหลักสูตรแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
4. การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การศึกษาทางไกล เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบกลุ่มเป้าหมายที่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วไม่ได้เรียนต่อ และไม่มียานทำ กับผู้ที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เปิดสอนหลักสูตรประเภทวิชาบริหารธุรกิจและพาณิชยกรรม และช่างอุตสาหกรรม

จากหลักการและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาอาชีพ จึงพอจะสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาอาชีพเป็นการจัดบริการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีทักษะฝีมือในการประกอบ

อาชีพ เพื่อส่งเสริมการมีรายได้และมีงานทำ ดังนั้นแนวทางการจัดการศึกษาอาชีพ จึงควรจัดในรูปแบบที่มุ่งเน้นใน 2 ประเด็นหลักคือ

1. พัฒนาอาชีพที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น
2. แสวงหาอาชีพใหม่ อาชีพเสริม เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพและเพื่อให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

แนวทางการจัดการศึกษาวิชาชีพระยะสั้น

การจัดสอนวิชาชีพ กลุ่มเป้าหมายที่มุ่งเน้นการบริการได้แก่ ประชาชน ที่ไม่มีอาชีพ หรือต้องการพัฒนาอาชีพ หรือต้องการเปลี่ยนแปลงอาชีพ และมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอาชีพ โดยยึดหลักการดำเนินงาน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 84-85) ดังต่อไปนี้

1. สํารวจกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนระดับจุลภาคในอันที่จะจัดกิจกรรมให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
2. จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้กว้างขวางทั่วถึง และต่อเนื่อง
3. ส่งเสริมให้มีการจัดหลักสูตรอาชีพท้องถิ่นแสวงหาผู้รู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์
4. ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
5. การจัดการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์ปัญหา และอาชีพ ควบคู่ไปกับการฝึกทักษะโดยการดำเนินการตามแนวทางดังต่อไปนี้
  - 5.1 จัดระบบแนะแนวอาชีพ
  - 5.2 จัดกิจกรรมให้มองเห็นช่องทางการประกอบอาชีพ และการตัดสินใจเลือกอาชีพ
  - 5.3 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาความรู้ ทักษะ ฝีมือและประสบการณ์ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ
  - 5.4 จัดกิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมธุรกิจให้ผู้เรียนมีรายได้ระหว่างเรียน
  - 5.5 จัดกิจกรรมติดตามส่งเสริมการประกอบอาชีพและให้คำปรึกษาในปัญหาการทำงานและอาชีพ
  - 5.6 ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาอาชีพขึ้นในชุมชนเพื่อดำเนินการธุรกิจขนาดเล็กให้เกิดการพัฒนาอาชีพครบวงจร

5.7 การเตรียมวางแผน และงบประมาณในการนิเทศติดตามผลและประเมินผล ทุกครั้ง

แนวทางการจัดการศึกษาอาชีพแบบกลุ่มสนใจ

กลุ่มสนใจเป็นการศึกษานอกโรงเรียนอีกรูปแบบหนึ่งที่บริการกลุ่มเป้าหมายให้ความรู้ทักษะในอาชีพ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาทักษะความรู้ในด้านอาชีพ ความรู้ทั่วไป ความเป็นพลเมืองดี มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ รู้จักการใช้நันทนาการ การส่งเสริมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนฝึกฝนกระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหาประจำวัน การจัดกลุ่มสนใจมีหลักเกณฑ์และข้อกำหนด (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 85-86) ดังนี้

1. วิชาที่อนุญาตให้จัดกลุ่มสนใจจะต้องมีเนื้อหาที่จบในตัว ไม่ขัดต่อศีลธรรม ความมั่นคง สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังนี้
  - 1.1 เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ
  - 1.2 เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่
  - 1.3 เป็นประโยชน์ต่อการทนุบำรุงและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย
  - 1.4 เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น
2. พิจารณาจัดตั้งจากองค์ประกอบดังต่อไปนี้
  - 2.1 ความพร้อมของประชาชน นำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
  - 2.2 ให้จัดนอกเขตเทศบาล
  - 2.3 ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเสนอต่อผู้ที่มีอำนาจอนุญาตให้เสร็จภายใน 15 วัน นับแต่วันที่ได้รับเรื่องจัดตั้ง

แนวทางการจัดกลุ่มสนใจ

1. จัดในสถานที่ที่มีเครื่องมืออุปกรณ์ในวิชานั้น ๆ หรือมีผู้สนับสนุนจัดหาให้ หรือกลุ่มจัดหาเอง โดยวัสดุฝึกให้สมาชิกกลุ่มจัดหาเอง
2. มีหลักสูตรที่จบในตัวไม่เกิน 30 ชั่วโมง รองรับการจัดสอนไม่เกินวันละ 3 ชั่วโมง ยกเว้นผู้มีอำนาจอนุญาต แต่ไม่เกินวันละ 6 ชั่วโมง และอาทิตย์ละไม่เกิน 21 ชั่วโมง
3. วิทยากร 1 คน ต่อสมาชิกกลุ่มไม่น้อยกว่า 10 คน วิทยากรเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชานั้น ๆ
4. สมาชิกกลุ่มเป็นผู้มีสัญชาติไทย พ้นการศึกษาภาคบังคับ

5. จัดให้มีการติดตาม กำกับดูแล รายงานผล ประเมินผล และออกใบสำคัญ
6. ขุดเล็ก สิ้นสุดการจัดกลุ่ม โดยคำสั่งขุดเล็กหรือจบหลักสูตร

ขั้นตอนการจัดกลุ่มสนใจ

1. ผู้มีความต้องการตรงกันรวมกลุ่มกันลงชื่อและเสนอขอให้จัดกลุ่มสนใจในเนื้อหาที่ต้องการในการจัด
2. ผู้รับเรื่องราวขอเป็นธุระจัดหาวิทยากร หรือขอให้กลุ่มจัดหาเอง
3. ให้สมาชิกและวิทยากร ร่วมกันกำหนดเนื้อหา (หลักสูตร) ที่ต้องการเรียนรู้ โดยมีผู้รับจัดเป็นผู้ประสานงาน ซึ่งอาจเลือกเนื้อหาหลักสูตรที่มีอยู่ก่อน และตรงกับความต้องการ
4. รวบรวมบัญชีรายชื่อสมาชิก (พร้อมที่อยู่ปัจจุบัน) หลักสูตรการจัดและรายชื่อวิทยากรจัดขออนุญาตตามแบบฟอร์มที่กำหนดภายใน 15 วัน
5. สมาชิกกลุ่ม/วิทยากรจัดเตรียมเนื้อหา อุปกรณ์และวัสดุฝึก
6. จัดสอนเมื่อได้รับอนุญาต โดยสอนวันละ 3 ชั่วโมง แต่ละวันให้สมาชิกลงรายมือชื่อในบัญชี
7. จัดให้มีการนิเทศตรวจเยี่ยมกำกับดูแลระหว่างการอบรม
8. รายงานผลการจัด
9. ให้วิทยากรประเมินผล แล้วบันทึกในแบบประเมินเมื่อจบหลักสูตร
10. จัดให้รายงานผลภายใน 2 เดือน หลังจบหลักสูตร
11. จัดเบิกค่าตอบแทนให้วิทยากร
12. ออกใบสำคัญให้แก่ผู้จบหลักสูตร

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนทางด้านอาชีพเป็นกิจกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีงานทำ มีรายได้ ดังนั้นผู้จัดจึงควรให้ความสนใจในกิจกรรมและหลักการทางด้านอาชีพ ก่อนว่าเป็นการพัฒนาทักษะ ความรู้ และเจตคติเพื่อการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพ ท้องถิ่น สร้างอาชีพอิสระ การเข้าสู่ตลาดแรงงาน และการพัฒนาอาชีพเดิมที่ทำอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 147) และถึงแม้ว่าจะมีหลักสูตรให้เลือกใช้อย่างมากมาย และหลากหลายก็ตาม หากไม่คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนแล้วก็อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การจัดการศึกษาวิชาชีพไม่ประสบผลสำเร็จดังงานวิจัยของสายสุรี จุติกุล (อ้างในจิรศักดิ์ ภูษะภา, 2538, หน้า 17) ที่ได้ศึกษาถึงสภาพปัญหาปัจจุบันในการจัดการศึกษาวิชาชีพพระยะสั้น พบว่าในด้านหลักสูตรยังไม่ครบวงจร ส่วนใหญ่มิได้คำนึงถึงการมีงานทำหรือการเพิ่มรายได้หลังจากที่ได้รับการฝึกอาชีพไปแล้ว และนอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการฝึกอาชีพตามหลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นมักจะจัด

ตามแบบที่เคยจัดมาแล้ว (Traditional) หรือจัดเนื่องจากมีความสะดวกในด้านบริหารและการให้บริการ หรือเน้นความคิดเห็นของหน่วยงานมากกว่าจัดตามความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการจัดทำหลักสูตรจึงควรเป็นหลักสูตรที่มีลักษณะจบในตัว และมีเนื้อหาช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น หรือช่วยให้มีการสร้างอาชีพใหม่ได้ และมีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ความพร้อมของผู้จัด รวมถึงภาวะเศรษฐกิจในชุมชน ในจังหวัดและในประเทศ

นอกจากนี้การจัดหลักสูตรวิชาอาชีพยังสามารถเทียบโอนวิชาเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541, หน้า 17- 18) กำหนด โดยมีหลักเกณฑ์ในการเทียบโอน 4 วิธี คือ

1. การเทียบโอนผลการเรียนวิชาอาชีพจากแหล่งวิทยาการ โดยการเรียนตามหลักสูตรวิชาอาชีพที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติ โดยอาจจะเลือกเรียนวิชาเดียว สาขาเดียว หรือหลายรายวิชา สาขาเดียวกันที่มีหลักสูตรไม่น้อยกว่า 250 ชั่วโมง นับให้ 1 หมวดวิชา
2. การเทียบโอนผลการเรียนจากสถานฝึกงานอาชีพตามวิธีการและหลักเกณฑ์ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด
3. การเทียบโอนจากประสบการณ์ด้านอาชีพ
4. การเทียบโอนผลการเรียนวิชาอาชีพจากประกอบอาชีพ

ศูนย์การเรียนชุมชน

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ครอบคลุมและทั่วถึงนั้น รัฐบาลมีแนวทางที่จะให้ชุมชนร่วมกันรับผิดชอบในการแสวงหาวัสดุอุปกรณ์ กำลังคน สถานที่จากแหล่งวิทยาการในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ ผู้รู้ ผู้ชำนาญ สถานประกอบการ เป็นทรัพยากรในชุมชน โดยปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญและร่วมดำเนินการจัดแหล่งวิทยาการในชุมชนขึ้นในรูปแบบของศูนย์การเรียน ในคำว่าศูนย์การเรียนนี้มีนักการศึกษาหลายท่าน ใช้คำที่แตกต่างกันออกไป เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การเรียนการสอน ศูนย์พัฒนาการเรียน ศูนย์การเรียนชุมชน ซึ่งเสริมศรี ไชยศรี (2526, หน้า 125-126) ได้กล่าวว่าการให้ความหมายของคำคำนี้ น่าจะขึ้นอยู่กับการจัดและลักษณะการใช้ในปัจจุบัน ซึ่งความหมายของศูนย์การเรียนชุมชนนั้น ชัยยง พรหมวงศ์ (2523, หน้า 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็น สถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้บุคคลในหมู่บ้าน เข้าศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา โดยมีครูเป็นผู้ประสานงานและให้คำปรึกษา ส่วนกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540, หน้า 20) ได้ให้ความหมายศูนย์การเรียนชุมชนว่า หมายถึงศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ได้มีโอกาสเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์

อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน จากความหมายดังกล่าวจึงพอจะสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง แหล่งการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถใช้บริการค้นคว้าหาความรู้ และยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนได้มีโอกาสจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนตามความต้องการของชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยึดหลักการให้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาของชุมชน ดังนั้นการส่งเสริมการดำเนินงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในเรื่องศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีหลักการดังนี้

1. การบริการกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน จะจัดเป็นระบบอยู่ในชุมชน โดยการจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบแก่ประชาชนในชุมชนโดยการกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล

2. การจัดให้มีสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่นเอกสาร หนังสือ ตำรา แบบเรียนต่าง ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทปบันทึกเสียง วิกิทัศน์ ชุดรับสัญญาณโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม

3. การจัดให้มีครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติงานในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หน่วยละ 1 คน โดยปฏิบัติงานเต็มเวลา และได้รับค่าตอบแทนไม่เกินวุฒิ (ไม่ต่ำกว่าอนุปริญญา และสูงกว่าปริญญาตรี)

4. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นของประชาชน ระบบการดำเนินงานควบคุมดูแลโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยหน่วยงานระดับภาค จังหวัด และอำเภอเป็นองค์กรให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน , 2540, หน้า 8)

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้จัดสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน ซึ่งมีภารกิจในการประสานงานกิจกรรมการเรียนรู้แบบต่าง ๆ สนับสนุนการศึกษาสายสามัญ สายอาชีพ และกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต (ตามอัยยาศัย) ตลอดจนเป็นแหล่งบริการข้อมูลข่าวสารให้แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป การจัดตั้งศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน จะต้องดำเนินการดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมการศึกษา เพื่อที่จะประกาศจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อไป

2. องค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการคัดเลือกกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและบุคคลอื่นที่เหมาะสมตามจำนวนที่ได้ตกลงกัน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอคัดเลือกครูศูนย์การเรียนชุมชนตามคุณสมบัติที่กำหนดเพื่อให้มาทำหน้าที่ในศูนย์การเรียนชุมชนที่จัดตั้งขึ้น

4. ครูศูนย์การเรียนชุมชนร่วมกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนชุมชนวางแผนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนชุมชน

5. ในระยะแรกให้ศูนย์การเรียนชุมชน ดำเนินการตามข้อตกลงเบื้องต้นก่อนเพื่อเป็นการเตรียมการไปสู่การจัดกิจกรรมศูนย์การเรียนชุมชนเต็มรูปแบบต่อไป

6. การดำเนินงานของศูนย์การเรียนชุมชน ในเขตสุขาภิบาลและเทศบาล รวมทั้งพื้นที่สภาพตำบลให้ใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการดำเนินงาน โดยสุขาภิบาล เทศบาล และสภาพตำบล ทำหน้าที่ลักษณะเดียวกับองค์การบริหารส่วนตำบล

สำหรับคุณลักษณะของศูนย์การเรียนชุมชน(กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 9) มี คุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ศูนย์การเรียนชุมชนมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในลักษณะประจำ 1 คน คือ ครูศูนย์การเรียนชุมชน (เป็นบุคลากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่องค์การบริหารส่วนตำบลใช้อำนาจตามมาตราที่ 72 ของ พ.ร.บ. สภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ของให้มาปฏิบัติกิจการตามที่ ผู้ว่าราชการจังหวัด อนุญาต หรือที่กระทรวงมหาดไทยทำความตกลงกับกระทรวงศึกษาธิการ)

2. ศูนย์การเรียนชุมชน เป็นศูนย์กลางการประสานงานของชุมชน

3. ศูนย์การเรียนชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลชุมชน และศูนย์รวมสื่อการเรียนการสอน การศึกษานอกโรงเรียน

4. ศูนย์การเรียนชุมชน เป็นสถานีปลายทางในการศึกษาเผยแพร่รายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา และวิทยุเพื่อการศึกษาเครือข่าย 2

5. ศูนย์การเรียนชุมชน เป็นกลางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภท

6. ศูนย์การเรียนชุมชน เน้นการให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชน ในท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเป็นเครือข่ายในการจัดการเรียนรู้ในชุมชน

นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนชุมชน(กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 11) ได้มุ่งเน้นให้ประชาชนในตำบลเกิดการเรียนรู้ทั้งแบบที่เป็นทางการ และแบบที่เป็นทางการ ซึ่งชุมชนสามารถสร้างสรรกิจกรรมของตนเอง และโดยการสนับสนุนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้อยู่ในชุมชน ได้อย่าง

อิสระต่อเนื่องและเป็นไปตามความต้องการ เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้และพึ่งพาตนเอง ด้วยกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. การจัดกิจกรรมขั้นพื้นฐานสามัญ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา โดยมีหลักสูตรสำหรับประชาชนทั่วไป หลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะและกลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถเชื่อมต่อการศึกษานอกระบบในมหาวิทยาลัยได้
2. การศึกษาอาชีพ ซึ่งจัดในรูปแบบหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ทางไกล ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะและความสามารถทางด้านอาชีพของประชาชนเพื่อให้สามารถสร้างงานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจในชุมชนได้
3. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการให้บริการความรู้และข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เช่น ห้องสมุดประชาชน นิทรรศการ รายการวิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น
4. การส่งเสริมการศึกษาในระบบ โรงเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนในโรงเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การเรียนรู้จากรายการโทรทัศน์ผ่านความเทียม การดูนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
5. กิจกรรมนันทนาการ เป็นการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัยและจิตใจ เช่น กีฬา การออกกำลังกาย การร้องเพลง การวาดรูป การเล่นดนตรี และการละเล่นต่าง ๆ ของชุมชน
6. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการจัดกลุ่มสนใจเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่บุคคลต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี แม่บ้าน ผู้สูงอายุ คนพิการ เป็นต้น
7. กิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้สืบทอดและเผยแพร่

นอกจากนี้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนยังเป็นแหล่งบริการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร(กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 89-90) ให้กับชุมชน นักศึกษา และผู้ที่ใฝ่หาความรู้ความก้าวหน้าในชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะรวบรวมสื่อต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนทุกเพศ ทุกวัยมาบริการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สนับสนุนการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาในโรงเรียน และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีการบริการดังนี้

1. บริการการอ่านหนังสือ หนังสือพิมพ์ วารสาร ตลอดจนสิ่งพิมพ์อื่น ๆ รวมทั้งการบริการความรู้จากสื่อวีดิทัศน์ เทปสไลด์ เทปคาสเซต โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ โดยครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมาจัดให้บริการ

2. บริการยืม-คืน สื่อความรู้สำหรับผู้ที่ประสงค์จะยืมสื่อความรู้ไปศึกษาค้นคว้านอก ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

3. บริการค้นคว้าหาความรู้จากสื่อความรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
4. บริการแนะแนวการศึกษาออกโรงเรียน
5. จัดนิทรรศการส่งเสริมการอ่าน การศึกษาค้นคว้า การให้ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
6. จัดกิจกรรมบริการหมุนเวียนสื่อ ไปยังที่อ่าน โดยกลุ่มนักศึกษา และเครือข่ายอื่น ๆ

กระบวนการบริหารและการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีกระบวนการบริหารและการจัดการศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ครูศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ดังนี้

1. สำรวจความต้องการทางการศึกษาของชุมชน
2. วิเคราะห์และจัดทำข้อมูลพื้นฐาน
3. จัดลำดับความสำคัญ/วิเคราะห์ความเหมาะสมและปัจจัยพื้นฐานในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
4. ประสานงานกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง
5. จัดทำแผนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ร่วมกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ (ควรเสนอเข้าบรรจุในแผนพัฒนาตำบล)
6. ปฏิบัติตามแผน
7. นิเทศน์และติดตามผล
8. สรุปและรายงานผลการดำเนินงานต่อองค์การบริหารส่วนตำบล และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 16)

ในส่วนของการสำรวจข้อมูลความต้องการของชุมชน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหาร การจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และเพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งข้อมูลในชุมชนที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผน และการปฏิบัติงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 17-18) มีดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชน เช่น
  - 1.1 แผนที่ชุมชน แสดงที่ตั้งของสถานที่ต่าง ๆ และสิ่งสำคัญภายในชุมชน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนภายในชุมชน วัด โรงเรียน ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

- 1.2 ประวัติความเป็นมาและสภาพปัจจุบันของชุมชน
- 1.3 จำนวนประชากร เพศ อายุ การศึกษา จำนวนครัวเรือน ศาสนา
2. ข้อมูลการศึกษา บอกจำนวนผู้จบการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ระดับ ประถม มัธยม ฯลฯ
3. ข้อมูลศิลปวัฒนธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ภาษาท้องถิ่น โบราณสถาน โบราณวัตถุภายในชุมชน คนตรี เพลง การแสดงพื้นบ้านของชุมชน วรรณกรรม ตำนานพื้นบ้านของชุมชน
4. ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น อาชีพ/รายได้ของชุมชน ปฏิทินการทำงานของชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน พืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ทำเนียบชื่อ ที่อยู่ ความรู้ ความสามารถ และความชำนาญของแต่ละคน

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีองค์ประกอบหลักในการดำเนินงานของ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 13-14) ประกอบด้วย

1. กลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ผู้ที่จะใช้บริการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ แรงงานคืนถิ่น
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ตั้งอยู่ในชุมชนมีสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ได้แก่ ชุดรับสัญญาณ โทรทัศน์ผ่านดาวเทียม โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่นวีดีโอ วีดิทัศน์ เทปเสียง สื่อเอกสาร หนังสือตำรา และแบบเรียนต่าง ๆ
3. ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติงานในลักษณะประจำที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทำหน้าที่จัดกิจกรรม และอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย โดยได้รับค่าตอบแทนตามที่กำหนดจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนหรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ที่มิอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ และมีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี
4. คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งพิจารณาคัดเลือกโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่วางแผนเสนอแนวทางการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จัดให้มีข้อมูลพื้นฐานของชุมชน บริหารและจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ บุคคลกร และงบประมาณของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กำกับ ติดตามการดำเนินงาน และประเมินผล
5. องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาตำบล

6. กลุ่มประชาชนซึ่งรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตร เป็นผู้ร่วมผลักดันให้เกิดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

7. ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ซึ่งเป็นหน่วยงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน รวมทั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค จัดประชุมชี้แจง เผยแพร่ความคิดในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประสานงานจัดหาแหล่งทรัพยากรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั้งในแง่สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ และเครือข่ายในการจัดกิจกรรม

ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ (2543, หน้า 58-61) ได้เสนอแนวทางการดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนว่าต้องอาศัยชุมชนเป็นหลัก โดยองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีหน้าที่และรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน ประชาชน ให้ได้รับความรู้รูปแบบต่าง ๆ แนวทางการดำเนินงานจึงต้องมีการจัดตั้งองค์กรบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นมาในรูปแบบของคณะกรรมการดังนี้

1. คณะกรรมการอำนวยการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมาจากการคัดเลือกโดยศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ จำนวน ไม่น้อยกว่า 7 คน ประกอบด้วยบุคลากรจากองค์กร 3 ฝ่ายคือ

1.1 อบต. ได้แก่ สมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัด อบต.

1.2 ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ ได้แก่ หัวหน้าศูนย์ ฯ ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน

1.3 คณะกรรมการการศึกษานอกโรงเรียน ผู้นำชุมชน หรือ ตัวแทนประชาชน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประธานกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน สตรี หรือกลุ่มอื่น ๆ ที่มีการจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน

2. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอำนวยการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีหน้าที่กำหนดนโยบายและวางแผนการปฏิบัติงาน รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรม ตลอดจนให้คำปรึกษา เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโดยมีการกำหนดบทบาทของคณะกรรมการแต่ละฝ่ายดังนี้

2.1 คณะกรรมการที่มาจาก อบต.

2.1.1 จัดหาและสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และงบประมาณใน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2.1.2 ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่

2.1.3 พิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2.1.4 บริหารและจัดกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

- 2.1.5 วางแผนและอนุมัติแผนการจัดกิจกรรมนักศึกษา
- 2.1.6 กำกับดูแลและติดตามผลการดำเนินงานในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.1.7 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- 2.1.8 ประเมินผล
- 2.2 คณะกรรมการที่มาศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
  - 2.2.1 จัดหาและสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
  - 2.2.2 สำรวจข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของชุมชน
  - 2.2.3 จัดสรรงบประมาณในการจัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
  - 2.2.4 ประสานงานและจัดข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนออกหลักฐานการศึกษาให้ผู้เรียน
  - 2.2.5 พัฒนานวัตกรรมที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน
  - 2.2.6 พิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
  - 2.2.7 เสนอโครงการ/กิจกรรมต่อผู้มีอำนาจอนุมัติ
  - 2.2.8 จัดระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน
  - 2.2.9 บริหารและบริการสื่อการเรียนการสอน
  - 2.2.10 จัดทำแผนปฏิบัติงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
  - 2.2.11 วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
  - 2.2.12 จัดหาวิทยากร
  - 2.2.13 สรุปและรายงานผลการปฏิบัติงาน
- 2.3 คณะกรรมการที่มาจากคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายการศึกษา
  - 2.3.1 สำรวจสภาพปัญหาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของชุมชน
  - 2.3.2 สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณในการจัดการศึกษา
  - 2.3.3 ประชุมร่วมกับคณะกรรมการเพื่อวางแผนการปฏิบัติงาน
  - 2.3.4 จัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนร่วมกับคณะกรรมการ
  - 2.3.5 เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์
  - 2.3.6 ติดตามผลการดำเนินงาน
  - 2.3.7 พิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
  - 2.3.8 จัดรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

- 2.4 คณะกรรมการที่มาจากผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชน
- 2.4.1 ร่วมประชุมกับคณะกรรมการเพื่อเสนอข้อคิดเห็น และพิจารณาแนวทางการปฏิบัติงาน
- 2.4.2 สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณในการจัดการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.4.3 ร่วมกับคณะกรรมการในการจัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.4.4 ร่วมกับคณะกรรมการวางแผนการปฏิบัติงาน
- 2.4.5 ติดตามผลการดำเนินงาน
- 2.5 ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.5.1 ติดต่อประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน
- 2.5.2 จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาอาชีพ
- 2.5.3 ตรวจสอบความถูกต้องของเอกสาร หลักฐานการศึกษา และเสนอต่อศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเพื่อออกหลักฐานการศึกษา
- 2.5.4 จัดทำหลักสูตรวิชาชีพที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น
- 2.5.5 ดำเนินงานธุรการทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.5.6 จัดทำแผนของงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.5.7 สรุปรายงานผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทราบ
- 2.5.8 ให้คำปรึกษา แนะนำ
- 2.5.9 ประชุมร่วมกับคณะกรรมการเพื่อวางแผน
- 2.5.10 บริการ สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนเก็บอย่างเป็นระบบ
- 2.5.11 ดูแลอาคารสถานที่
- 2.5.12 จัดทำข้อมูลของผู้เรียนและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ
- 2.5.13 ดูแล อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานของวิทยากร
- 2.5.14 เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นแนวคิดที่ยอมรับและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่ง ได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้เช่น

สวัสดิ์ ชศบุญเรือง (2541) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยศึกษากรณีบทบาทและหน้าที่ของบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง พบว่า บุคลากรทางการศึกษาตระหนักและเห็นความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ ในการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แต่มีความรู้และความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ดังกล่าวน้อย การดำเนินงานการส่งเสริมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพจึงมีน้อย มีการประสานงานด้านวิชาการกับชุมชนมีน้อย บุคลากรทางการศึกษาขาดความร่วมมือและเสียสละ ขาดความสนใจและไม่ให้ความสนใจในศักยภาพชุมชน โรงเรียนมีภารกิจมาก ขาดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและชุมชน

อนุพล มาชนะสารวุฒิ (2543) ได้วิจัยเรื่อง ความต้องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสันติศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในภาพรวมผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสันติศึกษาทั้งในด้านหลักสูตรและการสอน ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร และด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน ปรากฏว่า ผู้ปกครองมากกว่าร้อยละ 50 ต้องการมีส่วนร่วมในด้านหลักสูตรและการสอน คือ ร่วมรับฟัง ร่วมคิดร่วมประชุม นำปัญหาและความต้องการของชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ร่วมจัดคู่มือการเรียนวิชาการต่าง ๆ ร่วมจัดทำแผนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ร่วมหาทุน และอุปกรณ์การเรียนการสอน ร่วมกับ โรงเรียนและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน ร่วมสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อชุมชน ร่วมแนะนำทรัพยากรในชุมชนแก่โรงเรียน ส่วนข้อเสนอแนะปรากฏว่าผู้ปกครองเสนอให้จัดการประชุมปรึกษาหารือระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ควรจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง สภาพสังคม และชีวิตประจำวัน ควรจัดให้มีกิจกรรมระหว่างโรงเรียน บ้านและชุมชนให้มากขึ้น ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2536, หน้า บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอนอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า วิชาอาชีพที่เปิดสอนจะต้องสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน และ โรงเรียนจะต้องรู้จักนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน โดยผู้บริหารและครูในโรงเรียนจะต้องมองเห็นความสำคัญอีกทั้งมีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาชีพ มองเห็นศักยภาพของชุมชน และต้องรู้จักดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนั้นแล้วครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ในวิชาที่สอน โดยการพัฒนาตนเองและเรียนรู้จากชุมชน

ให้มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อฝึกให้เด็กมีความรู้ ทักษะ รู้จักคิด วิเคราะห์ รู้จักมองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพและมีคุณสมบัติที่ดี เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

สฤณี มินทระ (2536) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย : แนวคิด ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในอนาคต พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทยเป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่เชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์และสนองตอบความต้องการของภาคประชาชน ได้ดีกว่าการจัดการศึกษาที่ทำอยู่ในปัจจุบันที่ให้ประโยชน์สูงสุดแก่ภาคราชการและเอกชน และพบอีกว่ามีปัญหา อุปสรรคที่สำคัญคือ รัฐ ไม่มีความจริงจังในการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษา ประกอบกับแนวคิดของทั้งผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาและประชาชนก็ยังเห็นว่าเป็นไปไม่ได้หรือเป็นไปได้ยากที่จะปล่อยให้ประชาชนจัดการศึกษาเอง เพราะไม่มีศักยภาพเพียงพอ ท้ายสุดปัญหาในด้านการลงมือปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติงาน (ข้าราชการ) ส่วนใหญ่ก็ขาดศรัทธา และไม่รู้ว่าจะเริ่มตรงไหน อย่างไร ในส่วนของประชาชน แม้ว่าจะได้ลงมือปฏิบัติจริงก็เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย การจัดการศึกษาในอนาคตจะต้องอยู่บนหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมกำหนด รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยต้องเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองที่จะจัดการศึกษาได้และต้องผลักดันตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องการจัดการศึกษาและเรื่องอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชนของตนเองให้มากยิ่งขึ้นด้วย

เสมอ นาสอน (2540) ได้วิจัยเรื่อง การบริหาร โครงการเพื่อชีวิตและชุมชนในจังหวัดอุดรธานี พบว่า ด้านการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการนั้น โรงเรียนและชุมชนส่วนใหญ่มีความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ แต่โรงเรียนยังไม่เห็นความสำคัญและไม่จริงจังในการปฏิบัติตามโครงการ เพราะคิดว่าการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นเรื่องยุ่งยากและโครงการยังไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่ายอย่างจริงจัง ด้านการวางแผน ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนในลักษณะรับทราบโครงการ โดยโรงเรียนขอความร่วมมือจากชุมชนให้สนับสนุนด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์และแรงงานมากกว่าที่จะให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะ ด้านการประเมินผล โรงเรียนไม่ให้โอกาสแก่ชุมชนเข้าร่วมประเมินผลอย่างแท้จริง

ดวงทิพย์ แก้วประเสริฐ (2543) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบในการจัดศึกษาวิชาชีพในศูนย์การเรียนชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ค.น้ำใจ อ.แม่ทะ จ.ลำปาง พบว่า รูปแบบการฝึกวิชาชีพในศูนย์การเรียนชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมทั้งการดำเนินงานจะต้องมีการประสานงานกับภายในคณะกรรมการที่มีจากทุกฝ่าย

ผลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของประชาชน พอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาถือว่าเป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาคุณภาพมนุษย์และสนองตอบความต้องการของประชาชนได้ การจัดการศึกษาแม้จะมีปัญหาปรากฏทั้งจากรัฐ เช่น ขาดความจริงใจ ขาดความรู้ความเข้าใจหรือการขาดความเชื่อมั่น ในศักยภาพของประชาชนเองก็ตาม แต่ในอนาคตการจัดการศึกษาจะเป็นการจัดการศึกษาที่ประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งได้ปรากฏให้เห็นบ้างแล้ว เช่น ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลของปัญหาและความต้องการ เป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะและร่วมเป็นวิทยากร ซึ่งในกิจกรรมใดที่ประชาชนเห็นว่าตรงกับความต้องการของตนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และในอนาคตเราอาจได้มีโอกาสเห็นว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาครบทุกขั้นตอนต่อไป